

Origen historicolingüístic i contingut semàntic de la toponímia municipal valenciana a través d'un SIG

Joan Carles Membrado Tena

DOI: 10.2436/15.8040.01.290

Resum

Aquesta comunicació se centra en l'estudi dels 542 noms de municipi de València, la part més representativa de la toponímia oficial del nostre país, que suposa una àmplia mostra del nostre patrimoni toponímic. Abans de la conquesta de Jaume I, l'actual territori valencià havia sigut llargament habitat per homes i dones de llengua i cultura diferents, i la toponímia se'ns presenta com un dels testimonis més excepcionals d'aquestes antigues presències. Les cinc grans llengües que han predominat al nostre país i que analitzem en aquest article a partir dels noms de municipi són l'ibèric, el llatí, l'àrab, el català/valencià i el castellà. A banda de l'origen historicolingüístic dels noms de municipi analitzarem quina qualitat geogràfica descriuen originalment aquests topònims municipals, entre les quals en trobem de tipus físic (relleu, hidrologia, geologia, flora i fauna), de tipus humà (entitats de població, agricultura i ramaderia, artesanía i comerç, xarxa de transport, derivats toponímics, antropotopònims i hagiopotònims). Alguns noms de municipi es remunten tan arrere en el temps o estan tan corromputs que se'n desconeix o, almenys, se'n discuteix, el contingut semàntic.

1. Introducció

La toponímia és la branca de l'onomàstica que estudia els topònims o noms propis de lloc; o, per ser més exactes, els "noms propis que serveixen per a distingir un lloc precís i únic en un context concret" (Moreu-Rey, 1995, 45). Aquesta es basa en tres ciències auxiliars principals, que són la lingüística, la història i la geografia (1982, 11).

La lingüística esbrina l'etimologia del topònim, que pot ser transparent, ço és, de contingut semàntic clar, perquè es correspon amb paraules usades dins l'àmbit geogràfic i lingüístic estudiat, o no transparent, per exemple perquè es tracta d'un mot comú fossilitzat, en alguns casos durant mil·lennis (1982, 13).

La història ens ajuda a comprendre un context concret –religiós, bèl·lic, rural, urbà, etc.– dins el qual els topònims són testimoni d'una forma determinada de relació entre l'home i el lloc (Dorion, 1984, 103).

La geografia física –els rius, les muntanyes, els sòls, les plantes, etc.– i la humana –els nuclis urbans, les fortaleses, les vies de comunicació, etc.– han originat un bell nombre de topònims –la majoria, pel que fa a València. Des dels seus inicis, la societat humana ha descrit i comparat els llocs que coneixia, i els ha posat nom, i arran d'això va sorgir la ciència geogràfica, com a resposta a la necessitat d'organitzar aquest saber (Sauer, 1985, 42).

En aquest article ens centrem en l'estudi dels noms de municipi valencians, un grup ben significatiu per tal com són els topònims oficials més emprats i reconeguts per les institucions públiques i privades del nostre país, després dels topònims provincials i del que designa la comunitat autònoma. Han sigut, a més, els més estudiats pels especialistes en la matèria, i configuren un conjunt homogeni des del punt de vista territorial, la qual cosa permet fer comparances significatives dels uns amb els altres. Són un total de 542 noms de municipi al País Valencià i representen, per tant, una àmplia mostra, d'una banda, del nostre heterogeni patrimoni historicolingüístic, que es remunta almenys a l'època ibèrica i arriba fins als nostres dies; i de l'altra, dels diferents elements geogràfics que hom troba al territori valencià, incloent-hi orònims, hidrònims, fitònims, odònims, nuclis de població, etc.

Cal dir que els noms de municipi posseeixen un notable fonament històric: solen ser els més antics i els millor documentats, per tal com els assentaments de persones sobre el territori són el suport damunt el qual s'organitza la vida de qualsevol col·lectiu humà (Tort, 2000).

En aquesta comunicació mirarem d'agrupar els topònims municipals valencians –almenys aquells d'etimologia més o menys transparent i coneguda, que són la majoria– en funció de l'origen historicolingüístic i de la relació que tenen amb l'entorn geogràfic immediat.

2. Metodologia

En aquesta comunicació aportem poca informació nova pel que fa a l'origen o el significat dels topònims, qüestions de què els lingüistes s'han ocupat profusament. La novetat d'aquest treball consisteix a sistematitzar aquests 542 topònims municipals valencians en una única base de dades connectada a un sistema d'informació geogràfica (SIG), a fi de poder treballar amb aquestes dades més fàcilment i, alhora, presentar-les a través de mapes.

Aquesta base de dades consta d'un primer camp que recull els noms de municipi; un altre que ens n'indica l'origen historicolingüístic; i un tercer amb el contingut semàntic d'aquest. Un quart camp ens indica l'autor i la publicació que hem consultat per a emplenar els camps dos i tres. Per a fer aquesta recerca hem acudit a tres autors principals. D'una banda, per a la toponímia àrab i berber hem optat per les fórmules proposades a *Noms aràbics de lloc* per Carme Barceló; per a la resta de topònims hem fet servir l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines; a més, Emili Casanova (2011) fa algunes aportacions referides als topònims municipals més importants de València. Quan cap de les tres fonts citades anteriorment no descriu l'origen i el significat d'algun topònim, hem fet servir altres treballs –normalment d'abast més limitat– que citem a la bibliografia.

Cal dir que en els nombrosos casos en què els municipis valencians (128 de 542) presenten una denominació composta de dos significats o més –en una o més paraules– hem analitzat només la primera d'aquests: *Vila-real*, *Riba-roja de Túria*, *Fuenterrobles*, *Benifairó de les Valls*, *l'Alfàs del Pi*, les *Coves de Vinromà*, la *Vall de Laguar*, etc.

Cal dir que la utilització d'un SIG en aquesta investigació només pretén mostrar en format cartogràfic i de manera sistemàtica i didàctica la ubicació dels municipis d'acord amb l'origen lingüístic o contingut semàntic dels seus noms, per tal que el lector pugui ubicar-los millor en les seues coordenades i prou, sense pretendre en cap moment donar a la toponímia categoria de ciència exacta. D'altra banda, no hem mostrat en aquest treball el contingut semàntic de cadascun del 542 noms de municipi valencians, primer perquè fóra impossible de fer-ho en tan poques pàgines i segon perquè n'hi ha molts d'etimologia discutida o desconeguda, i encara un altre bon grapat que els hem inclosos dins d'una categoria semàntica però afegint-hi la consideració d'un hipotètic *potser*, *pot*, *podria* o *possiblement*.

3. Origen historicolingüístic dels topònims municipals valencians

Abans de la conquesta del Regne de València per Jaume I, el nostre país havia sigut llargament habitat per diferents pobles, com ho prova el fet que s'hi puguin trobar topònims d'origen preromà, llatí, àrab, berber, català i castellà. La toponímia, així, se'ns presenta com un testimoni excepcional d'unes presències antigues el rastre de les quals els successius esdeveniments històrics han anat esborrant. La permanència a través del temps, la resistència,¹ és una de les qualitats dels topònims que més crida l'atenció dels estudiosos (Tort, 2001).

¹ Com ha assenyalat Vicenç Rosselló (1998), els topònims “són paraules peculiars, no del tot corrents, que desafien el tractament habitual dels gramàtics. Són més resistents, tossudes, obstinades; no sempre compleixen les lleis, adesiara xerriquen, es fan notar, emergeixen. Acaben per captivar-nos”.

3.1. Topònims preromans

Entre els topònims d'origen preromà (50 de 542; mapa 1) hi ha algunes de les grans ciutats valencianes actuals, la majoria d'origen ibèric i moltes amb significat dubtós o desconegut, com ara Sagunt (SAGUNTUM), Elda (ELLO), Dénia (Diniu, DIANIUM), Xàtiva (Saiti, SAETABIS), Altea (ALTAIA), Llíria (LEIRIA) i Cocentaina (CONTESTANIA). Elx (ILICI) pot derivar de l'arrel ibèrica *iri/ili* 'població'² i potser també Alcoi (*Ili Cugi*).³ Alacant pot fer-ho de l'ibèric Leukanto, que en llatí dóna LUCENTUM.⁴ Ibi i (T)ibi podrien derivar de l'arrel ibèrica *ib-* 'riu o lloc aquós'.⁵ Ayora (Aiora) podria derivar de l'arrel preromana ABIA, 'riu'.⁶ Segart podria derivar de l'arrel ibérico-basca *sagarr*.⁷ Calp vindria d'una arrel ibèrica *kalp-* 'penyal'.⁸ També cal esmentar ací la cèltica Segorbe (Sogorb), de *sego* 'victòria' i *briga* 'població' (Coromines VII, 78), encara que altres autors el fan derivar del llatí SUB URBE, 'sota la ciutat'.⁹ En tant que poblacions d'origen ben antic, moltes d'aquestes posseeixen termes municipals de grans dimensions, en temps medievals foren caps de grans termes generals, i avui dia són caps de comarca (Alacant, Elx, Sagunt, Elda, Dénia, Xàtiva, Alcoi, Llíria, Cocentaina, Gandia, Ayora i Segorbe).

3.2. Topònims llatins

Els topònims d'origen llatí (122 de 542; mapa 2) són freqüents a les valls i muntanyes mitjanes del país, on des de ben antic es van implantar els cultius de secà propis de la triada mediterrània (blat, vinya i olivera). No hem distingit entre topònims llatins pròpiament dits i topònims tardollatins i *mossàrabs* (o romànics prejaumins), ja que no hi ha solució de continuïtat entre les varietats lingüístiques històriques (o varietats diacròniques) que donaren origen als uns i als altres; sí que pot haver-hi, però, interferència de l'àrab a partir del segle VII. Entre els llatins cal destacar el nom de la capital del país, València, fundada l'any 138 a. C. per legionaris romans amb el nom de VALENTIA. Aquest deriva del participi present del verb VALERE, 'ser fort, vigorós, saludable', VALENS –ENTIS. El significat de VALENTIA és, doncs, 'fortalesa, vigor'.

Xixona i Sax, encimbellades en sengles tossals, deriven del llatí SAXUM, 'penya', i Castelló del Sas era el nom de Castelló abans que Jaume I el traslladara i refundara el 1251 a la Plana.¹⁰ Castielfabib deriva directament de CASTELLU + *Habib* (Barceló, 2010, 40). A Cofrentes (Cofrents), de CONFLUENTES, 'confluència', és on s'uneixen el dos rius més cabalosos que passen per terra valenciana, ço és, el Cabriol i el Xúquer (cfr. Conflent, Coblença). També són d'origen llatí Catí, de CATINU, 'conca'; Càlig, de CALICE, 'llit sec d'un riu' (cfr. castellà *cauce* i català *calze*); Càrcer, de CARCER, 'presó, vall empresonada o

² L'arrel ibèrica *iri/ili* dóna en basc noms com Irun i Iruñea (Pamplona).

³ Joan Antoni Sempere. 1997. L'iberisme del nom d'Alcoi. En: *XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, 1067-1076. València: Denes.

⁴ Alacant fou conegut en grec com Akra Leuké o Leuké Akra, 'fortalesa blanca', d'on vindria la forma llatina LUCENTUM; es va arabitzar com Laqant, d'on Alacant i Alicante (Casanova, 2011, 258).

⁵ Coromines IV, 432. Cfr. Ibi i Tibi amb *ibai* 'riu' en euskara; amb la terminació basca *-ibar*, 'ribera de riu', com en Éibar o Elgóibar; i amb Ebre, en llatí IBERUS, 'el riu'. Cfr. Pratdip (Baix Camp) (Tort, 2000).

⁶ ABIA, 'riu' més el sufix diminutiu llatí –OLA donarien *Abiola*, que esdevindria després Ayola i finalment Ayora (Casanova, 2011, 261).

⁷ Més concretament de *sagar-di*, 'lloc de pomeres' (Coromines, VII, 78) (cfr. Segarra, Segària).

⁸ *Calpe* era el nom en llatí (tot i que d'origen preromà) del penyal de Gibraltar, que és molt semblant al d'Ifac, al peu del qual es troba la ciutat valenciana de Calp (Coromines, III 202).

⁹ Rosa Gómez Casany. 1986. El topònim Segorbe a la llum de la documentació notarial dels segles XIII al XVI. *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, 24, 428-433.

¹⁰ Aquest Castelló del Sas –que es correspon amb l'actual Castell Vell– fou anomenat *Qastilyun* o *Qastalyun* pels àrabs i derivaria del llatí CASTELLIONE, diminutiu de CASTELLUM (diminutiu al seu torn de CASTRUM, 'campament militar, fort'), la mateixa etimologia que Castelló de la Ribera i Castelló de Rugat (Casanova, 2011, 264).

encaixonada' (referint-se a la Vall de Càrcer) i Sumacàrcer ('més amunt de Càrcer'); Foios, de FOVEA, 'clot' (cfr. català *foia* i castellà *hoyo*); Nules, de NO(V)ULAS, '(tavernes) novelles'; Petrer i Petrés, de PETRARIU, 'de pedra'; Santa Pola, de SANCTA PAULA, pronunciat Santabula pels àrabs; Pego, de PAGU, 'aldea'; Paterna, 'relatiu al pare'; Xirivella (o Xirivella), de SILVELLA, 'bosquet'; Chelva (Xelva), de SILVA, 'bosc'; Chiva (Xiva), de CIPPA, 'fortificació, sepulcre'; Buñol (Bunyol), de BALNEOLU, 'banyet' (cfr. Albuñol a Granada) o de VINEOLA, 'vinyeta' (cfr. Bunyola a Mallorca); Quart, de QUARTUS, 'quart mil·liari d'una calçada'; Cheste (Xest), de SEXTUS, 'sisè mil·liari' (Domínguez, 1996, 110); Riola, de RUBIOLA 'rogeta' (derivat diminutiu de RUBIUS 'roig') (Coromines VI, 397); Torralba, de TERRA ALBA 'terra blanca' i Pedralba de PETRA ALBA 'pedra blanca' (Barceló, 2010, 42); Aielo, d'AGELLUM, diminutiu d'AGER, 'campet';¹¹ Callosa, de CALLOSUS, 'dur, terra dura'; Peníscola, de PAENINSULA, 'península'; Morella, de MOLELLA, diminutiu de MOLA, 'tossal de cim pla'; Oriola, d'AUREOLA, diminutiu d'AUREA, 'daurada'; Cortes, de COHORTIS, 'corrals'; Quatretonda, de CORTE ROTUNDA, 'quadra redona'; Vallibona, de VALLIS BONA; Polop, de PLOPPUS (variant de POPULUS, 'pollancre o xop'); i Utiel, d'AUTELLU, diminutiu d'AUTUS, forma vulgar d'ALTUS, 'altell'. Entre els topònims llatins, a més, abunden els topònims derivats d'antropònims, referents als propietaris de vil·les rústiques tardoromanes (vegeu punt 4.3.1).

En tant que localitats d'origen ben antic, molts dels noms de municipi d'origen llatí posseeixen termes de notables dimensions, i entre aquests destaquen el cap i casal València; Castelló de la Plana, de creació jaumina però de nom anterior; la bisbal Oriola; les històriques Peníscola, Morella, Borriana i Villena i Oriola; i altres capitals de comarca actuals com ara Ontinyent, Énguera, Xelva i Xiva.

3.3. Topònims aràbics

Si exceptuem algunes ruïnes –museïtzades avui en major o menor mesura– i algunes herències agrícoles, culinàries, musicals, artesanals..., podem dir que les petjades del poble valencianomusulmà han sigut esborrades. Tanmateix, els noms de municipi d'origen àrab i berber (192 de 542; mapes 3, 3.1 i 3.2) són els més abundants de tot el país, ja que suposen més d'un terç del total, gràcies al fet que la toponímia és l'element cultural prejaumí que amb més èxit ha aconseguit de sobreviure fins als nostres dies, i especialment entre els noms de municipi.

Els topònims àrabs predominen, d'una banda, a les muntanyes esquerpes i poc productives d'Espadà i Calderona i del sistema bètic valencià, especialment Aitana i el Benicadell, intensament arabitzades perquè els moriscs hi visqueren –com a ciutadans de segona classe– entre els segles XIII i principis del XVII. D'altra banda, n'hi ha molts a les terres fèrtils de la Ribera del Xúquer i de les hortes de València, Gandia i Oriola, on els valencianomusulmans van generalitzar els sistemes de regadiu i van introduir cultius com ara hortalisses diverses, arròs i canya de sucre.

Entre els topònims àrabs cal destacar Alzira, que deriva d'*al-jazira*, 'l'illa';¹² Albalat, d'*al-balat*, 'el camí'; Almussafes, d'*al-mansaf*, 'a mitjan camí' entre Balansiya i al-Jazira; Alcúdia, d'*al-kudya*, 'el tossal'; Cullera, de *qullaila*, diminutiu de *qulla* 'cim' (d'on deriva Culla); Sueca, de *suwayqa*, 'mercadet'; Mutxamel, de *mugma ullah*, 'gran mercat'; Daimús i Ademús, d'*ad-daimus*, 'caverna, depressió'; Ador, d'*ad-dur*, 'les cases'; Albaida d'*al-bayda*,

¹¹ Emili Casanova. 2010. Sobre l'etimologia del topònim Aielo. En *Actes de XXXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, 203-213. València: Denes.

¹² Alzira es trobava entre dos braços del Xúquer, un dels quals avui és sec, encara que, excepcionalment, durant la riuada de 1982 s'inundà de nou. Cfr. Alger, Algesires, al-Gezira –on conflueixen el Nil Blau i el Blanc, prop de Khartum, formant una península– i al-Jazira, la televisió de Qatar, el nom de la qual fa referència a la península aràbiga. *Al-jazira* vol dir tant 'illa' com 'península'.

‘la blanca’;¹³ Burjassot, Alboraia i Alboraiç, tots tres de *burj*, ‘torre’;¹⁴ Moncofa, d’(*al-burj al-)**manqufa* ‘(la torre) foradada’; Almenara, d’*al-manara*, ‘la talaia’ (cfr. *alminar* i *minaret*); Olocau, d’*al-uqab*, ‘àguiles’; Castalla, de *qastalla*, ‘castanyer’; Requena, de *rakkana*, ‘la forta, la segura, la protegida’, d’on deriva el català *racó*; Alcalà i Carlet, d’*al-qualat*, ‘el fort, el castell’ (cfr. Calatayud i Calatrava); Alginet, d’*al-jinnát*, ‘els jardins, els horts’; Alaquàs, d’*al-aqwās*, ‘els arcs’; Alcàsser, d’*al-qāsar*, ‘palau, alcàsser’; Alcosser, ‘alcasseret’; l’Alfàs, d’*al-fahs*, ‘el camp sembrat’; Almoradí, d’*al-muualladin*, ‘els muladíes’; Algímia, d’*al-jami*, ‘la mesquita’ (cfr. *aljama*) i Guadassuar i Guadasséquies, de *wad*, ‘riu’.

Entre els antropotopònims destaquen els començats per *bani-* (‘fills’, ‘família’, ‘clan’), que a les terres valencianes donen Beni- (Benissa, Benicarló, Benidorm, Benifaió, Benigànim, Benimuslem ‘fill del musulmà’), Bene- (Benetússer, Benejússer), Bena- (Benavites, Benassal, Benasau, Benaguasil), Vin- (Vinaròs, Vinalesa) i fins i tot Vila- (Vilafamés, Vilamarxant).¹⁵ Són freqüents els hostals que comencen per massa- (de *manzil*, ‘hostal, venta’ + nom propi de persona) com ara Massamagrell, Massanassa, Massalavés, Massalfassar, Mislata (Manzil’ata) i Manises (al-manazil). Abunden els *rahal*, ‘explotació rústica al secà’ (Ràfol, Rafal, Rafelbunyol, Rafelcofer, Rafelguaraf), i menys els *ar-riyad*, ‘jardins’ (Real). D’*al-ḍaya*, ‘aldea’, deriven Aldaia i Daia, i del plural d’*al-qariya* (‘casa de camp o alqueria’), ço és, *al-qura*, deriva l’Alcora. Alcàntera (*al-qanṭara*) és ‘el pont’ sobre el Xúquer i Catarroja, Catadau, Cotes i potser Gata derivarien d’*iqṭa*, ‘tros (de terra)’, ‘parcel·la’. Un nom tan aparentment llatí com ara la Romana possiblement provinga de l’àrab *rummana*, ‘magrana’. Titaguas probablement tinga orígens amazics: de *tittauin*, ‘fonts’, amb plural romanç¹⁶ (cfr. Tetuan, en berber *Tittauin*). Amb l’excepció d’algunes capitals comarcals importants com ara Requena, Vinaròs, Alzira i Sueca, d’altres de menor rellevància com l’Alcora, Ademús, Albocàsser i Cirat, i de termes com Monòver, Castalla o Alcalà de Xivert, els municipis amb topònims àrabs solen ser menuts, ja que el poblament àrab no es concentrava en grans nuclis, sinó en desenes d’alqueries disperses pel territori.

3.4. Topònims catalans i castellans

Els topònims catalans (143 de 542; mapes 4.1 i 4.2) conformen el segon grup més nombrós després dels àrabs pel que fa als caps de municipis. Cal dir que aquesta presència majoritària de topònims àrabs es troba només quan mirem exclusivament els topònims municipals, ja que segons Rosselló (2004, 97), si ens referim a la toponímia menor, a les comarques valencianoparlants els topònims catalans predominen: 61%, davant el 19% de topònims àrabs i el 20% dels d’altres orígens. Això es deu al fet que, a banda de la toponímia aràbiga i anterior que es va traduir al català, se n’ha creat molta toponímia menor nova després de la conquesta jaumina.

La toponímia en llengua catalana predomina al nord del Millars, on l’ocupació àrab no va ser tan intensa i, en canvi, l’expulsió i la neteja ètnica d’aquesta població foren generalitzades, igual que el repoblament cristià posterior. Tanmateix, els topònims catalans abunden per tot arreu al nostre país, tant a les comarques de llengua catalana com a les castellanoparlants. Dins d’aquestes últimes, alguns noms de municipi han mantingut la forma catalana intacta, com ara Formentera (‘lloc de producció de forment’), Tous (‘terrenys fondos, clots’), Navarrés (‘provinent de Navarra’), Sot (‘devesa’, ‘arbreda’), Viver (de

¹³ Cfr. Casablanca, al Marroc, en àrab *ad-Dar al Bayda*.

¹⁴ Cfr. les Borges Blanques, Borja i *Burj Khalifa*, el gratacel més alt del món, situat a Dubai.

¹⁵ Segons Coromines (VIII, 37-39) Vilafamés deriva d’*ibn al-hamis* ‘fill del cinqué’ i Vilamarxant, d’*ibn al-margani* ‘lloc de la marjal’. Tanmateix, Benafigs seria d’origen llatí, derivat de PINNA FICUS, ‘penya de la figuera’ (II, 420).

¹⁶ Jaime Oliver Asín. 1974. *En torno a los orígenes de Castilla. Su toponimia en relación con los árabes y los beréberes*. Madrid: Real Academia de la Historia.

plantes), Matet ('bosc de mata o de llentiscle'), Vallat ('barrera') o (la) Vall de Almonacid.¹⁷ Entre els topònims castellans presents a la zona valencianoparlant cal destacar Casinos (que vol dir 'xalets', i de l'italià passa al castellà) i San Antonio de Benagéber.¹⁸

Els topònims d'origen castellà (33 de 542, mapa 5) només destaquen a la històricament castellana Meseta de Requena i al molt aragonès Racó d'Ademús, i menys a algunes de les actuals comarques de parla castellana, com ara l'Alt Millars, l'Alt Palància i el Baix Segura. En aquesta darrera es parlava català fins al segle XVIII,¹⁹ però experimentà un notable repoblament d'origen murcià a partir del XVIII, que donà origen a nous pobles batejats amb els hagiòtopònims San Fulgencio, Dolores, San Isidro, San Miguel i el Pilar, i també a l'antropòtopònim Montesinos i a Torrevieja, per una antiga torre de guaita.

Entre els noms de municipi d'origen català i castellà abunden els que fan referència a un conjunt d'edificis per a viure-hi (vila, pobla, poble, poblet, vilar, cabana, barraca, casa, *casino*, alqueria, lloc); a llocs defensius (castell, torre); al relleu (puig, serra, mont-, vall, plana, sot, fondó, canyada, camp, cova); a la flora (canya, pi, mata, salze, figuera, mill, palma, forment); als llocs de treball (taverna, olleria, poteria); al color de la terra (roig, ros, blanc); també hi trobem epítets elogiosos que emfasitzen la bellesa de l'indret; hidrònims (font, aigüa, banyera, canal, pila, riba, salina; derivats –en diminutiu o no– d'altres topònims; derivats de cognoms, gentilicis i hagiòtopònims (sant, santa). Entre els noms catalans de municipi predominen els de petites dimensions, tot i que també hi ha notables ciutats i viles com ara Sant Mateu, Vilafranca, Vila-real, Torrent, el Puig, Tavernes de la Valldigna, la Vila Joiosa, Sant Vicent i Sant Joan.

4. Contingut semàntic dels topònims municipals valencians

Hem agrupat els noms de municipi en funció de si descriuen una qualitat geogràfica de l'entorn de tipus físic (punt 4.1.) o de tipus humà (4.2), de si deriven d'antropònims o de personatges de la religió (4.3) o de si el contingut semàntic és dubtós, discutit o desconegut (4.4), com passa sovint quan l'origen del topònim és molt antic o està molt corromput.

4.1. Topònims relacionats amb la geografia física

4.1.1. RELLEU

Els topònims relacionats amb el relleu (mapa 6) es divideixen en els que expressen zones elevades (47) i els que signifiquen zones deprimides o planes (39). Entre els topònims que fan referència a un relleu eminent podem citar Altura, l'Alcúdia (3), Calp, Culla, Cullera,²⁰ la Llosa (3), Monforte (Montfort), Montixelvo, Montroi, Montán (Montant), Montesa, Morella,

¹⁷ A més els topònims Argeleta (Argelita, 'lloc d'argila'), les Barraques de Sant Pere de Bellmunt (Barracas), Montant (Montán), Castellnou (Castellnovo), el Vilar (el Villar), la Llosa (Losa del Obispo), Setaigües (Sietaguas), Dosaigües (Dosaguas), Millars (Millares), Montfort (Monforte) o Rojals (Rojales) han estat castellanitzats a mitges o del tot, per bé que durant els primers segles d'ençà de la fundació d'aquests nuclis el nom oficial n'era en valencià, perquè aquesta era –amb el llatí– la llengua oficial del regne.

¹⁸ Poble creat el 1957 per albergar una part dels habitants de Benaixeve (Benagéber), poble castellanoparlant de la Serrania inundat pel pantà homònim. El 1998 se segregà de Paterna, la Pobla de Vallbona i Bétera.

¹⁹ Vicent Pérez. 2001. Relíquies de Toponímia Catalana a l'Horta d'Oriola. En: *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, 341-356. València: Denes.

²⁰ Culla i Cullera podrien derivar de l'àrab *qulla* 'cim' i *qulàila*, diminutiu, i potser també ponderatiu, d'aquell (Coromines III, 485). Es tracta de pobles, els castells dels quals s'ubiquen al cim de sengles tossals. Benicull potser tinga un origen similar i vulga dir 'els del cim, els de la muntanya'; de fet, a pobles veïns com ara Albalat o Polinyà encara diuen popularment "la Muntanya" o "la Muntanyeta" per referir-s'hi.

(el) Puig,²¹ Peníscola, Pina (de PINNA, ‘penya’, i no de PINUS, ‘pi’), Rocafort, Sax i Xixona, Sumacàrcer, Teulada²² i Tormos.

Entre els topònims que signifiquen zones deprimides, hi ha 3 ports de muntanya (2 Ares i el Portell), hi ha Ademuz (Ademús) i Daimús (‘terra baixa, depressió’ en àrab), Alfafar i Alfafara (‘foies’ i ‘vall’, respectivament, en àrab també), Canyada, Càrcer, Càlig, Catí, Foios, Fondó (2), Vall (d’Alba, Alcalà, Ebo, Gallinera, Laguar, Uixó i *Almonacid*), Vallibona, Vallanca i Vallada. Planes es un espai més o menys pla dins l’esquerp sistema prebètic valencià (cfr. Planoles i Plan, municipis pirinencs de Catalunya i l’Aragó, respectivament).²³

4.1.2. AIGÜES

Abunden els noms de municipi relacionats amb els recursos hídrics (45, mapa 7), per tal com la presència d’aigua era fonamental per a la fundació de qualsevol poble a les seques terres valencianes. N’hi ha 21 surgències o similars, entre les quals Dosaguas, Sieteaguas, Aigües, Font (d’en Carròs, la Figuera, Ayódar, la Reina i els Alforins), Banyeres, els àrabs Aín (*ayn*, ‘font’), Caudete i Caudiel²⁴ i el llatí Bunyol. Hi ha 14 relacionats amb rius: els preromans Ibi, Tibi i potser Ayora; els àrabs Alcoleja (*al-waliya*, ‘meandre’), (Al)fondeguilla (*al-handaq*, ‘barranc’), Alzira, Guadassuar i Guadasséquies; i els catalans Ribesalbes, Riba-roja, Torrent i Sellent o Sallent (d’AQUAM SALIENTEM, ‘cascada’). A més hi ha 5 marjals o similars: Vilamarxant, Godella (*gudayyira*, ‘estany’), Gorga, Salinas i Tollos; 2 topònims de reg: Llanera (*al-anhar*, ‘els canals’) i Canals; i 3 confluències de riu: el Forcall, on s’uneixen el Bergantes, el Caldés i el Cantavella; Cofrentes, on conflueixen el Cabriol i el Xúquer; i l’àrab Montaverner, de *muntabb an-nabr*, ‘confluència de riu’ (Coromines V, 334), on s’ajunten el riu Clariano amb l’Albaida.

4.1.3. FLORA, GEOLOGIA I FAUNA

Entre els topònims relacionats amb la flora i la fauna (mapa 8), en trobem alguns que fan referència a plantes herbàcies i arbustives. Així, les canyes donen lloc a 2 *Canets*, topònim en el qual el sufix *-et* té valor col·lectiu i que, per tant, vol dir ‘bosc de canyes, canyar’. L’estepa seria l’origen d’Estivella i d’Estubeny, la mata de Matet (bosc) i de la Mata, la palma (margalló) de Palma de Gandia, de *soca* podrien venir Sucaina i Sacanyet, i Busot tindria a veure amb la barrella.²⁵

Pel que fa als arbres, hi ha noms de municipi derivats del pi (el Pinós, Pinet), del castanyer (Castalla) (Barceló, 2010, 59), del xop o pollancre (Polop) o del salze (la Salzadella, ‘bosquet de salzes’). Gaibiel deriva de l’àrab *al-gaiba* ‘bosc’ (p. 58); un *sot* (Sot de Ferrer, de Xera) és una arbreda o devesa; Xelva i Xir(i)vella deriven de SILVA ‘bosc’, i Faura de l’àrab *hawra* ‘àlber, om’ (p. 58). Dins la fauna trobem àguiles (Olocau), corbs (Corbera), cérvols (Cervera) i coloms (Palomar).

²¹ El Puig (notem de passada que el substantiu *puig*, a València, només apareix en la toponímia, ja que en l’ús quotidià ha sigut substituït per *tossal*) antigament es deia *lo Puig de Cebolla*, mot aquest darrer que podria derivar, segons Coromines (III 347), de *jubail* (diminutiu de l’àrab *jabal*, ‘muntanya’) *el-lah*, ‘la insigne muntanyeta’; en aquest cas, ens trobaríem davant un exemple de topònim tautològic.

²² Teulada es troba a la part alta *-la teulada-* del terme, a recer per tant de les incursions dels pirates berberiscos que fins al segle XIX afectaven la costa de Moraira.

²³ Com més muntanyenc és el municipi més abunden els topònims derivats de ‘pla’ (Tort, 2003).

²⁴ Caudete i Caudiel deriven de l’àrab *qabdaq*, ‘ullal, font’, que al seu torn deriven de *cap d’aq* < CAPUT AQUAE, ‘cap d’aigües’ perquè hi naix el riu Magre, igual que a Caudete de Villena hi ha una de les fonts del Vinalopó i a Caudiel del Palància. Caudete de las Fuentes seria, doncs, un topònim tautològic, igual que el Puig de Cebolla (nota xvi).

²⁵ Busot podria derivar de *Bu-s-saud*, ‘el de les soses, el de les plantes de barrella’, on *saud* seria plural de *sauda*, d’on el català *sosa* (Coromines (III, 152); la barrella és una planta que abunda al Camp d’Alacant, amb la qual es fa *la millor* terreta (sabó) *del món*.

Els relacionats amb la geologia descriuen la textura i duresa dels materials: Argelita (Argeleta) deriva d'*argila*, material en què és ben ric el seu terme i que empren les fàbriques de ceràmica de la Plana; Xilxes ve de SILICE, 'pedres dures'; la Iessa de GYPSA, 'guix, algeps' (cfr. castellà *yeso*) i Jalance (Xalans) de l'àrab *xalans*, 'terreny fluix, solt, de guix', perquè en tots dos municipis hi ha afloraments de guixos de la fàcies Keuper; Petrer, Petrés i Pedreguer son 'llocs pedregosos'; Nàquera ve de l'àrab *naqra*, 'pedrera'; Bétera, del llatí PETREA, 'paratges rocosos'; Xeresa ve de l'àrab *xariza*, 'pedra dura aspra' (cfr. el topònim andalusí Xerez/Jerez); Callosa és 'pedra callosa, dura'; Tous, 'pedra tova'; les Coves i Algar (de l'àrab *al-gar* 'cova') presenten cavitats naturals; el nom d'Oriola podria referir-se a les mines d'or que hi havia als encontorns (Casanova, 2011, 276). Finalment, trobem referències al color de la terra, com ara a Rojales, Rossell, Riola, Pedralba, Torralba i Albaida.

4.2. Topònims relacionats amb la geografia humana

4.2.1. EDIFICIS PER A VIURE-HI, DEFENSUS I COMERCIALS

Els topònims relacionats amb edificis (mapa 9) s'agrupen en llocs per a viure-hi (51), llocs defensius (35) i llocs de comerç, artesanía i pregària (18). Entre els llocs per a viure-hi, hi ha 9 *pobla* –població fundada en virtut d'una carta de poblament que concedia certs privilegis–, 1 *poble*, 1 *poblets*, 9 *vila* –població que, sense tenir el títol de ciutat, tenia algun privilegi o dimensions suficients per a distingir-se d'un poble–, 3 *vilars*, 4 alqueries (incloent-hi l'Alcora), 3 Llocnou (de Sant Jeroni, de la Corona, d'en Fenollet), 3 barraques (incloent-hi Barx i Barxeta), 3 aldees (2 Daia i 1 Aldaia), 2 barris (Alfara), 3 cases (incloent-hi Ador) i 2 derivats de l'arrel iberobasca *ili/iri*, 'poble' (Elx, Alcoi). Els noms de municipi amb caràcter de defensa o protecció, herència de la secular inestabilitat política del nostre territori, consisteixen en 13 torres (incloent-hi Almenara, Moncofa i les 3 que deriven de *burj*), 16 castells (incloent-hi els Alcàsser i els Alcalà) i 7 ciutats fortificades o forteses (entre els quals hi ha Alacant, Sogorb i Requena). Entre els relacionats amb el comerç i artesanía, destaquen els mercats (Sueca, Mutxamel), les tavernes (2 Tavernes, Nules) i les ollereries (l'Ollería, Pot(e)ries i Alfarrasí). 3 topònims d'origen àrab es refereixen a edificis religiosos: 2 Algímia, 'mesquita', i 1 Atzúbia, 'ermita'.

4.2.2. AGROPECUARI, XARXA VIÀRIA, DERIVATS DE TOPÒNIMS I EPÍTETS ELOGIOSOS

Els topònims relacionats amb activitats agropecuàries (mapa 10) es divideixen en cultius (31), instal·lacions agropecuàries (12) i ramaderia (1). Entre els cultius abunden el *rahal*, 'explotació rústica al secà' (Ràfol, Rafel-, Rafal); l'*iqta*, 'parcel·la' (Gata, Cata-, Cotes); el camp (Campello, Campet, Campo, Aiello); els arbres fruiters, com són les figueres (Figueroles, Higuera, Higuera), les *Pavias* (presseguer), la magrana (Romana) o la *Palmera*, i els cereals (Formentera, Millars, Traiguera); els jardins (Alginet, Real); i els prats (Herbés). Les instal·lacions agropecuàries més repetides són 3 corrals (2 Cortes, 1 Quatretonda), 2 masies (Almiserà i Almoines),²⁶ 2 almàsseres (Almassora, Almàssera), 2 graners (Xella i potser Geldo,²⁷ del llatí CELLA, 'graner') i 2 granjes (de Rocamora i de la Costera). Els topònims referits a la xarxa viària es componen de 13 camins, 3 dels quals són Albalat, 'camí empedrat', i 3 més, mil·liaris (2 Quart i un *sext* o Xest); a més, hi ha 8 hostals (dels quals 5 deriven de l'àrab *manzil*) i 3 ponts (Alpont, Alcàntera i Palanques). Entre els derivats d'altres topònims hi ha 7 diminutius (Godelleta, Billeneta, Montanejos, Quartell, Quatretondeta, la Serratella, Castellonet) i 1 augmentatiu (Toràs, del Toro); 3 topònims

²⁶ Almiserà de l'àrab *al-mizra*, 'granja, mas', com en el Camp de Mirra o d'Almizra, i Almoines, d'*al-munya*, 'masia d'horta' (Barceló, 2010, 72).

²⁷ Natividad Nebot. 1991. *Toponímia del Alto Mijares y del Alto Palancia*. Castelló: Diputació.

derivats d'altres topònims: Polinyà (de Xúquer / del Vallès), Montcada (de l'Horta / i Reixac) i Rellu (de la Marina / Rallu de Conflent); i 3 parcialment derivats d'un altre topònim: Novelda i Novetlè d'Elda, i Gestalgar (Xestalgar) de Cheste (Xest).

Entre els 10 epítets elogiosos, podem esmentar els que emfasitzen la bellesa de l'indret o de les vistes (Bell-lloc, Bellreguard, Vistabella), i especialment les vistes a la mar (2 Guardamar i 1 Miramar). També els que destaquen suposades qualitats de la població com ara el plaer que s'hi pot trobar (Bonrepòs; Balones, de *banuna* 'lloc plaent'; la Nucia, de *nuzeiha*, 'la festeta') o el vigor (València).

Hi ha 5 topònims que indiquen la ubicació d'un poble: Torres Torres és la 'vora de les vores';²⁸ Énguera (d'INGUINA, 'engonal', 'angle') s'ubica al fons d'una vall sense eixida (cfr. els Angles, municipi del Capcir); Antella i Andilla són el 'fi, límit, frontera';²⁹ Alcublas deriva d'*al-qibla*, 'cap a la Meca'.³⁰

4.3. Antropotopònims i hagiopònims

4.3.1. ANTROPOTOPÒNIMS

Dels topònims relacionats amb persones (mapa 11), 68 són d'origen àrab, entre els quals destaquen els 47 que comencen per un derivat de *bani* 'fills de', 'els', que designa el conjunt familiar dels descendents d'un mateix ancestre; els topònims derivats de *bani-* (*ben-*, *bena-*, *bene-*, *beni-*, *vin-*, *vina-*) assenyalen el poblament d'un lloc amb persones d'una mateixa família o clan (Barceló, 2010, 92). També cal esmentar els derivats de tribus amazics: Oliva i Orba (dels Auraba), Atzeneta (Zanata), Senija (Sinhaja), Fanzara (Fanzara), Assuévar (Zuwawa) i Favara (Hawwara). 22 antropotopònims són d'origen llatí, molts dels quals relacionats amb propietaris de vil·les rústiques. 3 acaben en -ANA: Meliana, derivat femení d'AEMILIUS > AEMILIANA; Sollana, de SOLIUS; Borriana, de BURRIUS; un acaba en -ANES: Gaianes, de GAIUS; i un altre en -ENA: Villena -que per etimologia hauria d'escriure's amb B i no amb V- de BELIUS > BELIENA); entre els masculins, que abunden sobretot al sud del Xúquer, 9 evolucionaren des de la terminació -ANU cap a -en(t): Ontinyent, d'UNCTINIUS > UNCTINIANU;³¹ Crevillent, de CARVILIUS; Carcaixent, potser de GRACCASIUS; Moixent, de MUSIUS; Bocairent, de VOCONIUS; Agullent, d'ACULIUS; Llutxent, de LUCIUS; Parcent, de PARISIUS; Ludient, d'ELODIUS. D'origen català hi ha 10 antropotopònims, dels quals 7 són cognoms catalans, 4 dels quals es troben l'un al costat de l'altre, prop de Xàtiva (Cerdà, Vallés, Torrella i Rotglà); també hi ha els gentilicis Navarrés i Genovés (de Gènova o, potser, de la veïna l'Ènova). D'origen castellà hi ha el cognom Montesinos i d'origen basc, Zarra.

4.3.1. HAGIOTOPÒNIMS

Dels 18 hagiopònims (mapa 12) cal destacar els sants i santes, com ara Sant Mateu, al Baix Maestrat, on també hi ha Sant Jordi, Sant Rafael i Santa Magdalena. A més tenim Sant Joan de Moró, San Antonio de Benagéber, Sant Joanet, Sant Pere (Sempere), Sant Joan d'Alacant, Sant Vicent del Raspeig, Santa Pola, San Isidro, San Fulgencio y San Miguel de Salinas. El nom de l'Eliana és per sant Elies, Montserrat per la marededéu homònima, i el mateix passa amb el Pilar de la Horadada i Dolores.

²⁸ Encara que no ho sembla, Torres Torres podria venir de *torra at-torrar*, 'vora de les vores', potser per estar situat a l'extrem ponentí del terme de Murbitar (Morvedre, Sagunt) (Coromines VII, 31).

²⁹ Andilla i Antella podrien derivar d'un mot preromà que vol dir 'fi, límit, frontera', es troben encaixonades en un extrem de la vall de Càrcer i de la Serrania, respectivament (Coromines II, 206).

³⁰ Alcublas possiblement faça referència a la posició geogràfica cap al sud-est (cap a la Meca) que té aquest municipi respecte d'Alpont, cap de la taifa a la qual pertanyia.

³¹ Emili Casanova. 2008. Sobre l'origen etimològic del nom d'Ontinyent. En *Llibre de Moros i Cristians*, 288-297. Ontinyent.

Els hagiotopònims majors abunden en llocs on la islamització fou superficial o nul·la, com a la Catalunya Vella o al nord de Castella, on a partir d'un centre religiós (monestir, església, parròquia) es creava un municipi, de manera que l'advocació esdevenia topònim. Davant d'això destaca l'escassetat d'hagiotoponímia major que trobem a la Catalunya Nova, a València i a les Balears (llevat d'Eivissa), ja que la major part dels grans topònims ja hi estaven creats quan arribaren els cristians. Mentre que a tot Catalunya trobem 113 hagiotopònims municipals d'origen cristià, i a Castella i Lleó 134, a València només n'hi ha 18.

4.4. Topònims de contingut semàntic dubtós o desconegut

Alguns noms de municipi presenten un contingut semàntic tan discutit o tan incert que hem preferit no classificar-los. Hem deixat com a molt dubtosos o desconeguts un total de 36 topònims (mapa 12), quasi tots d'origen preromà, normalment ibèric. N'hi ha alguns més de dubtosos, però hem preferit aplicar en aquests casos la metodologia explicada més amunt (punt 2), perquè el dubte era menys evident o perquè la discussió era menys polèmica. Entre els topònims dubtosos o desconeguts hi ha els controvertits casos de Gandia³² i Xàbia,³³ però també es desconeix o es dubta del significat dels noms preromans d'Elda, Altea, Dénia, Xàtiva, Sagunt o Lliria.

5. Conclusions

Els noms de municipi se'ns mostren com un testimoni excepcional d'unes presències antigues al nostre territori, avui desaparegudes. La conquesta romana suposà la desaparició progressiva de la llengua ibèrica de les actuals terres valencianes, la musulmana la del llatí, i la cristiana la de l'àrab. Malgrat tot, només un terç dels noms dels actuals municipis valencians deriven del català o del castellà; una mica més d'un terç ho fan de l'àrab o del berber; i la resta deriven del llatí o de llengües preromanes. Això mostra la tendència conservadora de la toponímia, per la qual quan s'aplica un nom a un lloc, aquesta denominació sol perdurar encara que la llengua desaparega (cas de l'ibèric i l'àrab) o evolucione (com passà amb el llatí) (Moran *et alii*, 2002, 5).

La toponímia àrab predomina a les muntanyes bètiques i a Espadà, i a les riques hortes de València, Alzira, Gandia i Oriola, on els àrabs van eixamplar el regadiu i la gamma de conreus i van fundar moltes alqueries avui esdevingudes municipis. Els noms de municipi d'origen català predominen al nord del Millars, on l'ocupació àrab va ser menor i el repoblament cristià més intens, encara que n'hi ha pertot arreu –també a les comarques avui castellanoparlants. Un de cada 5 noms de municipi és d'origen llatí prejaumí i un de cada 10 és preromà; tanmateix, entre els caps de comarca, que són en general municipis amb una llarga tradició històrica, són predominants els noms d'origen preromà (39%) i llatí (32%), davant d'un 26% d'àrabs i només un 3% de catalans.

Quant al contingut semàntic dels noms de municipi, quasi 200 fan referència a la geografia física (relleu, hidrografia, flora, fauna i sòls); si fa no fa, la mateixa quantitat es refereix a la geografia humana (nuclis de població, activitats agropecuàries, castells i torres, xarxa viària, comerç, artesanía); més d'un centenar són antropotopònims, molt freqüents dins la toponímia àraba. Per últim, hi ha un bon grapat el significat dels quals és dubtós o desconegut.

³² Coromines la fa venir de Candia (Creta) i Nieto la fa derivar bé de l'arrel preromana *cant-* 'pedra, roca' o bé d'una hipotètica (VILLA) CANDIDA, 'propietat de Candidus' (Casanova, 2011, 269-270).

³³ Segons Coromines (VIII, 106) vindria d'(*Hemero*)*Skopeion*, 'la talaia (del dia)', referint-se al Cap de la Nau, que es troba al seu terme. Altres autors consideren molt agosarada aquesta etimologia, per la dificultat per explicar el pas de *Skopeion* a Xàbia.

Repasar el significat dels noms de municipi és com fer una classe de geografia del nostre país: els distints tipus de muntanyes, planes i valls; els recursos hídrics, com ara fonts i cursos d'aigua; la flora, que inclou tant arbres com arbusts i herbàcies; la geologia, que estudia la qualitat de la terra (textura, color); la geografia urbana, que distingeix entre diversos tipus de ciutat (pobla, vila, etc.); la del transport, que descriu les vies de comunicació; i la rural, que estudia les activitats agropecuàries (conreus, explotacions agràries, etc.), entre les quals hi ha el poblament dispers: el nom dels habitants –individus o famílies– de les vil·les rústiques romanes, les alqueries musulmanes o certs senyories cristians han servit per a denominar més de cent municipis valencians dels nostres dies.

6. Bibliografia

- Alcover, Antoni i Moll, Francesc de Borja. 1972. *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll.
- Barceló, Carme. 1983. *Toponímia aràbiga del País Valencià. Alqueries i Castells*. Xàtiva: Ajuntament.
- Barceló, Carme. 2010. *Noms aràbics de lloc*. València: IIFV-Bromera.
- Cabanes, A., R. Ferrer i A. Herrero. 1981. *Documentos y datos para un estudio toponímico de la región valenciana*. València: Artes Gráficas.
- Casanova, Emili. 2009. Toponímia Valenciana de la Edad Media, entre el mundo árabe, catalán y aragonés: pautas para interpretarla. En: *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. York: University.
- Casanova, Emili. 2011. Comunidad Valenciana. En: *Toponímia hispánica. Origen y evolución de nuestros topónimos más importantes*, 257-292. València: Denes.
- Coromines, Joan. 1989-1997. *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, 8 vol. Barcelona: Curial Edicions Catalanes & La Caixa.
- Domínguez i Bell-lloc, Joan. 1996. Sobre el topònim de Xest. En *Revista de Estudios Comarcales I*, 109-112. Buñol: Instituto de Estudios Comarcales.
- Dorion, H. i J. Poirier. 1975. *Lexique des termes utiles à l'étude des noms de lieux*. Quebec: Les Presses de l'Université Laval.
- Membrado, Joan Carles. 2010. Experiencias para la introducción de la toponímia en el Institut Cartogràfic Valencià ICV. En *III Jornada de la Comisión Especializada de Nombres Geográficos (CENG): toponímia y sociedad*. València.
- Membrado, Joan Carles. 2010. Toponímia i cartografia: Introducció geogràfica a la toponímia municipal valenciana, en *Postgrau de Toponímia 2010-2011*. València: ADEIT, Universitat de València.
- Moran, J., M. Batlle i J. A. Rabella. 2002. *Topònims catalans. Etimologia i pronúncia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Moreu-Rey, Enric. 1982. *Els nostres noms de lloc*. Palma de Mallorca: Moll.
- Moreu-Rey, Enric. 1995. Tipologia toponímica. En Rosselló & Casanova (eds.), *Materials de Toponímia – I*, 45-52. València: Generalitat i Universitat de València.
- Nieto Ballester, Emilio. 1997. *Breve diccionario de topónimos españoles*. Madrid: Alianza Editorial.
- Nieto Ballester, Emilio. 2011. Castilla-La Mancha. En: *Toponímia hispánica. Origen y evolución de nuestros topónimos más importantes*, 233-256. València: Denes.
- Rosselló, Vicenç. 1998. *Introducció a la toponímia* (inèdit).
- Rosselló, Vicenç. 2004. *Toponímia, geografia i cartografia*. València: Universitat de València.

- Sanchis Guarner, Manuel. 1951. De toponimia arábigo-valentina. En: *Revista Valenciana de Filologia I*, 5, 259-271. València: Alfons el Magnànim.
- Sauer, Carl. 1985. La educación de un geógrafo. En Garcia Ramon, M. D. (ed.) *Teoría y método en la geografía humana anglosajona*, 38-53. Barcelona: Ariel.
- Tort, Joan. 2000. Toponimia y territorio. Los nombres de los núcleos de población de la comarca del Baix Camp, Tarragona, desde una perspectiva onomasiológica. En: *Scripta Nova*, 67. Barcelona. Universitat de Barcelona. <http://www.ub.edu/geocrit/sn-67.htm>
- Tort, Joan. 2001. La toponímia com a camp de coneixement interdisciplinari. Algunes bases teòriques i epistemològiques per a l'estudi dels noms de lloc. En: *Scripta Nova*, núm. 86. Barcelona. Universitat de Barcelona. <http://www.ub.edu/geocrit/sn-86.htm#25>
- Tort, Joan. 2003. Toponimia y marginalidad geográfica. Los nombres de lugar como reflejo de una interpretación del espacio. En: *Scripta Nova*, núm. 138. Barcelona. Universitat de Barcelona. <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-138.htm>

Joan Carles Membrado Tena
Departament de Geografia
Universitat de València
joan.membrado@uv.es